

A kenyérlapát

»Litvin nőt, Úristen?!... Pfuj, litvint,
de hisz az ördögtől való!«
»Aha, legyen ám ördögtől,
csak ne tetőled!«
(ukrán folklór)

Jarila hegye fölött vidáman kelt fel a nap, nem úgy, ahogyan Cit kedvéhez illett volna. De mit is tehetnél a nappal? Jarilával? Itt bizony magaddal sem tudsz mit kezdeni, nemhogy egy istennel...

Az utóbbi években Jarila valamiért nem szerette Nalsanit. Tessék, az idén, még nyár elején elégette a kenyérnekvalót. Miért küldte a bajt, kire és mire haragudott meg? – ezt még Tur vaidelot, Perun főpapja, de a legfőbb igemondó Kriva-Krivejta sem tudta, pedig ő azért jött el Krevába¹, hogy áldozatot mutasson be Jarilának. Egész júniusban akkora volt a hőség, hogy úgy tűnt, a kövek is elolvadnak. Cit családjára, amelyik rövidesen egy újabb éhes szájjal bővül ki, télen éhínség várt. De nem ám csak Cit családja, hanem az egész Kreva, sőt az egész Nalsani, melynek földjén a napsugarak okozta tűvészek nélkül is alig-alig lehetett miből megélni, az idén éhezni fog.

– Adjátok a kenyérlapátot – mondta Cit a fiainak, amint megreggeliztek, majd letette kanalát az üres tál mellé, miután kenyérral kitörölte. – Milava nemsokára szül, nekem meg már...

Fiai: Vit, a legidősebb, Dan, a középső, Milava férje, akitől maholnap Citnek unokája lesz, és Jur, a legfiatalabb, befejezték az evést, szintén kitörölték kenyérral kanalaikat és letették az asztalra.

– Ma?... Vagy holnap? – kérdezte Vit a legidősebb jogán. És miután apja az első kérdésre nem felelt, a másodikra pedig bólintott, Vit asztalt bontott. – Ha holnap, hát holnap.

Utána Dan és Jur is felállt. Nem volt már miről beszélni. Az apjuk akarata – atyai akarat. Amit mondott, annak úgy kell lennie.

Nalsani földjén ősidők óta volt szokásban: ha a ház ura megöregedett, legyengült, nem bírta a kenyeret már sem elvetni, sem learatni, sem kicsépelni, hanem csak megenni – vagy átköltözött a tiszta, az úri sarokból, a kemen-

ce mögé, vagy, hogy ne legyen a családban ingyenélő, kérte, hogy lapátolják el.

A legtöbben a kemence mögötti sarkot választották. A lapátot az választotta, aki nem akarta élete végét egerek közt élni le.

A hagyomány szerint a pajtából kellett azt a lapátot elővenni, amellyel a gabonát szitálták, vagy a házból, amelyikkel a kenyeret vetették a kemencébe. Hogy köze legyen a kenyérhez – így világos volt: vége. Jóllakott vagy sem, de eleget evett már ez az ember. Megette már a kenyerét.

Naplemente előtt felment Jarila hegyére a kenyérlapáttal, kilencszer körbejárta a hegycsúcsot, a kegyhelynél letérdelt és imádkozott Jarilához, és ama percben, amikor a nap lebukott a láthatár mögé, ő is utánahajolt, fejét az áldozati kőre fektetve. A kenyérlapátot, amit ő hozott fel a vállán, legkisebb fia vette kézbe és tarkón vágta vele. A hagyomány megkövetelte, hogy a legkisebb fia legyen az – így zárult le az élet soros köre. A nap utolsó szikráival egyszerre fröccsen, prűszköl a vér, és az élet is a nappal együtt vonul, hanyatlik a föld és az ég határvonala mögé...

Cit nem választhatta a kemence mögötti helyet.

– Mi ütött apánkba? – kérdezte Dan a testvéreitől, miközben kunyhójába készült a Bagusi erdőbe, ahol nyírfát háncsolt, gyantát, kátrányt főzött, szemet égetett. – Nem jött még el az ideje, erejénél van még...

– Egészségesebb lesz a fiad – bólintott Vit Milava felé, aki a fészert falánál süttette hatalmas hasát a nappal. – Maholnap egy éhes szájjal több lesz minálunk. Tehát egy szájjal kevesebbnek is kell lennie.

„Ki tudta, hogy éhínség lesz...” – akarta mondani Dan, de Jur hamarabb szólalt meg: „Minek hibáztatod őt? Nem tudhatta, hogy éhínség lesz. És ha tudta volna, akkor?...”

Evvel vége is lett a fivérek közötti beszédnek. Jur ment a méheihez, Vit pedig ránézett Milava kerek hasa fölött a kerek mellére, megnyalta a szája szélét és ezt mondta:

– Azért. Nem kellett volna ezt a szmolenszki nőt idehurcolni. Minden bajunk miatta van. Még meglátod, Dan: bajainknak még nincs vége. Ha nem így van, ne fogjak halat a folyón, vadra se találjak az erdőben...

Családjukban Jur méhészzel foglalkozott, erdei méhész volt, hisz mivel foglalkozhatna mással egy félkarú, mint méhekkal. Vit pedig vadászott és halászott. Összehajtogatta a megszártított hálókát, hogy pisztrángra vesse ki a Kreuljánkán, még egyszer Milavára pillantott és indult a folyóra.

A múltról Vit igazat beszélt. Azonban arról, hogy mi lesz, az istenek tudhatnak, de nem Vit.

A bajok azután kezdődtek, hogy megtámadták a Szmolenszki fejedelemséget, ahonnan a nalsaniak gazdagon megrakott szekerekkel tértek vissza, Dan még hozzá egy rabnővel is. Nem tudta, hogy hívják valójában, nem mondta meg, így hát Dan maga adta a rabnőnek a Milava nevet. Persze az igazi neve más volt, valami keresztény név, a szmolenszkiek nem ragaszkodtak úgy a pogány valláshoz és elődeik hagyományaihoz, mint a nalsaniak, de hát nem mindegy, hogy mi a neve ennek a gyönyörűségnek?...

Milava olyan szép volt, mint Ljalja, a szépség istennője. Sudár, hajlékony, szeme égszínkék, bőre hófehér, haja szurokfekete. Dan elmondta, hogy a fejedelmi palotában lelt rá, de hogy mit keresett ott, kicsoda is volt ő, ezt Milavától képtelenség volt megtudni.

A nalsaniek utolsó hadjárata idejére a szmolenszkieket az Arany Horda már megsarcolta, tehát úgy jött ki, hogy a nalsaniek Szmolenszkból nem az övéket hordozták el, hanem a Horda jussát. Így aztán nem egész egy évre rá Nalsanire rontott Buruldáj dühödt lovasserege, Vaszilko Romanovics volhíniai fejedelem csapatával kiegészülve. Daumont Nalsani fejedelem Navahrudakba fordult, a sógorához, Mindaug litván nagyfejedelemhez, aki azonban megtagadta a segítséget². Célja egészen más volt: Navahrudakhoz, Litvániához akarta csatolni Nalsanit, miután Buruldáj támadása legyengítette azt. Krevába pedig Vaszilko volhíniai fejedelemmel együtt lovagolt be Gleb szmolenszki fejedelem, együtt rombolták le és gyújtották fel Krevát, mikor a rabnőt keresték, akiről azt állították, hogy a szmolenszki fejedelemnek volt menyasszonya, de nem találták meg, mert Dan a kunyhójában rejtette el, a Bagusi erdőben.

Amikor Vaszilko és Gleb elvonultak a kirabolt Krevából, amikor Dan visszahozta Milavát, és amikor mindenki, aki életben maradt, azt követelte, hogy áldozzák fel őt Jarilának, hogy könyörüljön meg Nalsaninek, Tur vaidelot így szólt: „Nem. Jarila jelet küldött nekem, hogy más áldozat kell neki. Nagyobb, mint egy rabnő. De hogy milyen – azt még nem jelezte.” És mindannyian, ahogy összenéztek, némán álltak ott, nem tudták, hogy Cit ezt súgta oda a főpaprak: „Ha az első áldozat a szmolenszki lány, hát a második te magad leszel”. Tur pedig tudta, ahogy mindenki más is, hogy Cit, aki amennyit csak élt ezen a földön, ugyanannyit harcolt, aki több embert ölt meg, mint ahány Krevában megmaradt, nem dobálódzik a szavakkal.

Volt-e egyáltalán az a jel, vagy nem, de Milava rabnőt nem áldozták fel Jarilának. Hanem Navahrudakban váratlanul meghalt Morta fejedelemasz-

szony, Mindaug nagyfejedelem felesége, Agna fejedelemasszonynak, Daumont fejedelem feleségének a húga. Makk egészséges volt, harmincéves – és tessék...

Furcsa halál. „Nagyfejedelem-asszony – nagy áldozat, amilyent Jarila akart!” – hirdette ki Tur főpap, és egy időre megnyugodott mindenki, kivéve magát Jarilát és Mindaug nagyfejedelmet.

Mortát valaha Vedának hívták, Visimunt fejedelem felesége volt, akit testvéreivel, Jerdzivillel és Sprudzejkkal együtt Mindaug gyilkolt meg, hogy Veda az övé lehessen – annyira megtetszett neki. Elvette a pogány Vedát, akit Morta névre kereszteltek el, és aki két fiút szült neki, Rupeikot és Ruklist. Lefekvés előtt velük sétált Morta – és meghalt.

Magától?... Mikor volt olyan, hogy egy fiatal és egészséges édesanya, gyerkeivel folytatott séta közben meghalt?... Mindaug sok mindenkit segített a halálba, így aztán különböző hírek terjengtek...

Mikor küldönc érkezett Krevába Morta halálhírével és Agna Navahrudakba készült nővére temetésére, a legfőbb jövendőmondó Kriva-Krivejta felhívta Daumont fejedelmet Perun hegyére: „Fejedelem, ne menj te sem, és a feleségedet se engedd.” „Miért ne?” „Mert te halálodra lelsz, feleséged pedig erőszaknak lesz áldozata. Ezt mondják az istenek, és a csillagok állása is.”

Daumont nem ment el a temetésre, nem is nagyon akaródzott Mindauggal találkozni, de akaratos feleségét nem tudta lebeszélni, hogy menjen. „Nem tudom, hogy mit mondtak az istenek – ellenkezett Agna –, de azt tudom, hogy mit mondanak majd rólam az emberek, ha nem búcsúzom el a nővéremtől.” A fejedelem harmincfős csapatot állított mellé, Cit legkisebb fiával, Jurral az élén, így indította Navahrudakba.

Krevába a csapatnak csak a fele tért vissza, megverve és összeszabdalva. Agna nem jött vissza. Jur, akinek ottmaradt a jobb karja, olyan dolgokat mesélt, hogy még Cit sem hitte el elsőre, pedig ő jól kiismerte Mindaugot a mulatozásokon, de a harcban is. Morta temetésén a nagyfejedelem sírt, teli volt panasszal a sorsára és az istenekre, akik elvették a feleségét, majd letörölte könnyeit és kihirdette, hogy Morta, közvetlenül a halála előtt elmondta utolsó akaratát: hogy a nagyfejedelem vegye el az ő hűgát! És Mindaug feleségül vette Agnát, Daumont feleségét. Erőszakkal vette el, mint annak idején Mortát, mikor meggyilkolta a férjét, Visimuntot. De Morta akkor megözevgyült, itt azonban – a férj igenis élt.

Megörült-e a nagyfejedelem, vagy élete végére annyira úrrá lett rajta az unalom, hogy már nem is tudta, mivel szórakoztathatná el magát, ezen akár-

ki elgondolkozhatott, csak nem Daumont. Egyetlen lehetősége volt: hogy megvédje a becsületét. Tehát hogy megbosszulja a sértést. Megsemmisítse Mindaugot.

A nalsani fejedelemnek egyedül ez meghaladta az erejét, társakat kezdett keresni. Talált is Treniot litván fejedelem személyében. Ahogy Daumont bosszúról álmodozott, ugyanúgy ábrándozott Treniot, Mindaug unokaöccse, a nagyfejedelmi címről. Miután megállapodtak, összeállították csapataikat, úgymond azzal, hogy segítsenek Mindaugnak leigázni a Brjanszki fejedelemséget, de félútnál Aglona felé fordultak. Ott, a Szula folyó torkolatánál volt a nagyfejedelem tábora. Estére érkeztek oda, az éjszakát az erdőben töltötték, hajnalban pedig támadtak...

Daumont csapatában a félkarú Jur kivételével ott volt Cit egész családja. Maga Cit, Dan és Vit. Úgy vagdalkoztak, hogy életet nem hagytak maguk után. Mindaugot maga Daumont ölte meg, a nagyfejedelem fiait, Rupeiket és Ruklist Cit és Vit, Dan pedig Agnát koncolta fel. Darabokra szabdalva hajigálták be őket a folyóba – és indultak Navahrudaknak. Mindaug nagyfejedelem fővárosában már tudtak haláláról és megnyitották a város kapuját Treniot és Daumont előtt.

A bosszú csak bosszút szül, semmi máshoz nem vezet. Nem sokáig ült Treniot a nagyfejedelmi trónon, Mindaug szolgái megfojtották. Vojsalak, Mindaug legidősebb fia pedig összeszedte seregét és megtámadta Krevát, Daumont kénytelen volt Pszkovba menekülni. A nalsani fejedelem ott megkeresztelkedett, megnősült, Tyimofej fejedelem lett belőle, és egész életében Litvánia és Nalsani ellen viselt bosszút, újabb és újabb lovas és gyalogos csapatokat küldve ősei földje ellen.

– Apa, nem felejtetted el, hogy Jurnak nincs meg a jobb karja? – kérdezte Dan, miközben az erdőbe készült. – És bizony ő nem balkezes. Vigyázz, ne-hogy arra a sorsra juss, mint valaha Dragavit... Emlékszel?

Erre persze Krevában mindenki emlékezett. Dragavit legkisebb fia gyenge volt, karja erőtlen. Dragavit befeküdt a kenyérlapát alá – és életben maradt. Csak nyomorékon. Két évig volt béna, amíg meg nem halt.

Ilyen sorsot nem kívánhatsz senkinek. De Jur, bár félkarú, korántsem mindenki tudná akár két karral is legyőzni.

– Jur, habár félkarú, de...

Dan nem hallgatta végig, bement az istállóba, kivezette a szintén a szmolenzki zsákmányból való szamogítiai csődörét.

– Azért beszélhetnél, apa, Tur főpappal, hogy Jur helybe Vit állhasson be, vagy én... Ravasz a vaidelotunk, csak kitalál valamit.

– Mit találhatna ki? A hagyomány szerint a legkisebb fiú lapátol. Ha pedig Tur megsérti a hagyományt, micsoda egy vaidelot akkor ő?

– Hát, a te dolgod... Valamit csak kitaláltatok ti ketten vele, hogy ne kelljen Milavát Jarila előtt feláldozni.

Felugrott a ló hátára, de Cit megfogta a kantárt:

– Te magad akarsz engem megölni?

– Nem! – vágott Dan az ostorral a lóra, ez gyertya módra felegyenesedett, épp csak ki nem tépte Cit karját, és, középső fia után nézve, Cit ezt gondolta: „De még mennyire, hogy szeretnél!...”

Amikor Dan Milavát a házba hozta, amikor Cit meglátta, hogyan veti melléről a vállára a haját, mint fekete felhőt a fehér havon, hát felforrt a vére – és az első dolog, amire gondolt: „Valamelyikünknek, Dannak vagy énnekem, nem lesz itt életünk emiatt a szmolenszki nő miatt”. És nem csupán azért, mert Milava szép volt. Dabranega, Cit felesége, aki meghalt, miután öt fiút szült Citnek, akik közül hárman maradtak életben, szintén szép volt. Nagyon. Így aztán Cit hozzászokott a női szépséghez. De Dabranegában nem volt meg az, amit ő azonnal megérezett Milavában. Az, amit bizonyára Mindaug érzett meg Agnában, amiért is erőszakkal vette magához a felesége temetésén. Elrabolta Daumonttól. És Cit is ezt érezte meg, amint meglátta Milavát. És azt is tudta már, hogy el fogja venni Dantól.

El is vette. De nem úgy, mint Mindaug Agnát. Nem nyíltan, hanem titokban. Amint Dan kiköltözött az erdei kunyhójába, Cit magáévá tette a szmolenszki nőt. Milava nem is állt ellen, bizonyára azt érezte meg benne, amit nem érzett Danban. És a következő alkalommal, amikor Dan kiment a kunyhójába, saját maga jött oda Cithez.

Így éltek hármásban. A fiú a saját feleségével, az apa pedig a fia feleségével. A pogány Cit nem kínlódott emiatt, de Milava számára, aki keresztényként nőtt fel és nevelkedett, ez szenvedés volt. És kínozza is emiatt Citet. „Bűn ez. Szörnyű bűn. Nem lehet, nem szabad”. Miféle bűn? Mért nem szabad? Ilyen a természet, a szenvedély. Ahová vezet, oda megy utána mindenki. Az állatok és az emberek is. Ráadásul nem is olyan régen a nalsani családokban még két, sőt három asszony is volt. Cit dédapjának három felesége volt. Eltartotta mindet, a gyerekeket ellátta – és velük élt. Ha nem tudta volna eltartani – nem élt volna így velük.

Hát most Cit nemcsak Milavát, senkit sem tud eltartani – el is megy mindannyiuktól. Befekszik a kenyérlapát alá. Mindent az ősök hagyományai

szerint, az élet ősi törvényei, nem pedig mit tudni honnan idehordozott írások szerint. Kicsoda és hol írta ezeket? Mi van bennük?... Milava elmondta neki. Ha ezek szerint él az ember, hát még csak meg sem fordulhat. Saját maga nem dönthet el semmit. Még önmagáról sem. Tessék, tegnap elmondta Milavának, hogy befekszik a kenyérlapát alá. Amaz csak hányta a keresztet, imádkozott. És megint: „Nem szabad, nem szabad. Bűn ez, bűn. Szörnyű, halálos bűn”. Miért? A kemence mögött, egerekkel élni – ez a bűn! Nem is annyira bűn, mint szégyen. De ebben mi a szégyen? Semmi. Ki előtt? Senki előtt sem. Ha pedig nincs szégyen, hát nincs bűn sem. Ő meg hajtogatja a magáét: „Isten előtt bűn, aki az életedet adta”. Hát még ha adta is, most akkor is az enyém – magam is tudom, mit tegyek vele. Ahogy én döntök, úgy is lesz.

Amúgy is, minden, ami azokban az írásokban van – a gyenge embereknek szól. Nem lehet –mondja – a kenyérlapát alá feküdnöm, az Isten nem engedi. A kemence mögött fogok ülni az egerekkel. Nemhiába volt, hogy Mindaug, aki igazi erős ember, megtagadta a rákényszerített keresztény vallást és viszatért a pogány hitre. Az ősök vallására.

„Hitszegő – mondta Milava. – Örök kínokra kárhóztatta magát. Isten ezt nem bocsátja meg.”

Mikor Cit először tette a magáévá, Milava hosszasan beszélt neki az életéről – ő pedig csak hallgatta. Hátán feküdt, a nőnek az ő mellén szétterülő haját simogatta, és hallgatta, hogy mit mesél. Soha addig ilyen nem történt, hisz kit hallgathatott volna? Mit mondhat egy asszony? Ezért általában kielégítette a testi vágyait, kiürítette magát – és kész. Felhúzta a ruháját – és vagy dolgozni indult, vagy háborúzni. Most pedig ott feküdt, hallgatta az asszonyt – maga is csodálkozott önmagán –, aki gyerekkoráról, a szüleiről, szerelméről, Istenéről beszélt...

„Vademberek vagytok – mondta Milava. – Bálványokhoz imádkoztok. Megszámlálhatatlan sok nagy és kisebb istenetek van, akiknek áldozatokat mutattok be, és akik veletek együtt isznak, esznek, mulatnak.” Erre ő elnevette magát: „De hisz jó az istenekkel lenni, ha ők is velünk vannak”. „Isten csak egy van – emelkedett fel és vetett keresztet az asszony –, ő az Atya-Isten, a Fiú-Isten és a Szentlélek-Isten, ő az, aki vállalta a szenvedéseket, aki feláldozta magát értünk, hagyta, hogy keresztre feszíttessék...” – és Cit megkérdezte: „De minek? Engem a tatárok akartak keresztre feszíteni, akiknek saját istenük van, hát én bizony nem hagytam magam, négyüket megöltem és megszöktem...” – de a nő tenyerével befogta a száját: „Tudd meg, hogy csak egy Isten van, ő mindenkié, nem létezik tatár vagy nalsani isten...”

– ő pedig csak csókolta a tenyerét, miközben maga sem hitte, hogy ő egy nő kezét csókolja. „Nalsani isten márpedig van, ő vezette Dant Szmolenszkbe, Dan pedig elhozott téged Krevába, hogy te lehess az én istennőm...” – szólt és így gondolkozott: „Óh Perunom, óh Jarila, óh én Vjaleszem, mit csinállok és mit beszélek? Melyikőtök küldte rám, veszemre, ezt a nőt? Vagy talán nem is ti küldtétek? Tán az az egyetlen Isten, akinek Krevában egyre több a híve?...”

A szmolenszki portya óta valóban több lett a keresztény Krevában, de egész Nalsaniben is. A Jarila-hegy lábánál emeltek egy kápolnát, sőt egy templomot is kezdtek építeni. A pogányok csak rácsodálkoztak: minek? Hiszen a templom – a föld az ég alatt. Minek kőépületekbe bújni, ha szent helyeken lehet imádkozni, a hegyeken és dombokon adni meg a tiszteletet isteneinknek, akik ugyanúgy nem bújtak el, hanem ősidőktől fogva az emberekkel együtt éltek. Szerették egymást, veszekedtek is egymással, sőt verekedtek is, de végül mindig meg tudtak állapodni. Az istenek és az emberek nem voltak külön-külön világ, egy világon éltek, egységes és szétszakíthatatlan világon, amely nem oszlott külön életre és halálra – nem is félt hát senki sem élni, sem meghalni.

Cit attól félt, hogy megöli Dant. Más semmitől sem félt. És önmagától kérdezte: „Ha létezik valami olyan, ami miatt az ember megölné a fiát, és ha ez a valami nem a hatalom és nem arany, akkor micsoda? Ha ez egy asszony, ha az ember odáig jutott, hogy egy asszony miatt saját vére életét tudná kioltani, hát nem szabad kivárni, míg ilyen megtörténhet.” Hát ezért is kérte Cit azt a kenyérlapátot, nem csupán azért, mert tartott az éhínségtől.

Nem értette ezt senki. Sem Vit, sem Jur, sem Dan. De Milava megértette.

– Miért teszed ezt?... kérdezte, mikor Cit fiai szétszéledtek, ki az erdőbe, ki a méhesbe, ki pedig a folyóra ment, ő maga pedig odaült a csúrnél Milavához, a napos falnak támasztva hátát. Az asszony a hasára húzta a férfi kezét: „Miért hagyod árván a nagyobb fiad miatt a kisebbiket?...”

És ekkor Milava hasából valaki belevágott Cit tenyerébe! Egy pici ököl! Kicsikét, de beleütött!...

Cit el akarta húzni a kezét, de valami ott tartotta azon a hason, oda vonzotta, és ez nem Milava selymes bőre volt, hanem valami olyan, ami alatta volt, amiről Cit eddig semmit nem kérdezett, nem is gondolt rá, de Milava befejezte: „Ha már eldöntötted, hogy vágjanak neked oda a kenyérlapáttal, hát tudd meg: a gyerek, aki bennem van, a tiéd”. Cit megkérdezte: – „Hon-

nan tudod, hogy az enyém?” – mire Milava erősebben szorította a férfi kezét a hasára, ahol ott vert, lüktetett a méhében egy élet: „Én döntöttem így”.

Ő döntött. Mit dönthet ő el? Ha kiderül, hogy a gyermeke nem Dantól van, hogy megcsalta a férjét, Dannak meg kell őt ölnie.

– Nehogy elmondd ezt bárkinek is – mondta Cit, miután mindenféle körülnézett. – Ezért halál jár. Mégpedig szörnyű halál, feldarabolás.

– Hogyan?

– Kettőbe vágnak, ha két férfivel háltál.

Az asszony a szemébe nézett. Mélyen a szemébe.

– Ha te nem leszel, akkor... És ha leszel? Akkor megvédsz?

Cit felállt.

– Az emberektől megvédenélek, de a hagyományok ellen nincs védelem. Ha Dan nem öl meg, akkor én kell, hogy megöljelek. Mert nem csak Dané a szegény – az egész családon marad. Ahol pedig én vagyok a legidősebb. A család feje. Nekem is kell itélkezni az ősi törvények alapján. Érted?

Milava szeme megnedvesedett, de könnyeit magába fojtotta.

– Micsoda itélkezés? Miért én fölöttem? Nem te fölöttes és nem Dan fölött... Ki hurcolt engem ide, ki tett erőszakkal magáévá?... Miféle törvények, ha egyszer szeretlek? Ha téged szeretlek és a te gyerekedet hordom a szívem alatt? A te fiadat, Cit...

Nem tudta, mit válaszoljon erre. Hátat fordított és a fáskamrához ment. Egy, két, három kerek nyírfarönköt hasított félbe – csak úgy röpdösött a forgács. „Van még erő bennem... – gondolta magában. – Igen, ma van, de holnap... – Elképzelte, hogyan nő majd fel a fia, pontosan ide fog állni, a farkáshoz, hogy tűzifát aprítson, mindenféle röpdös majd a forgács... Eszébe jutott, hogy vágta a fát az apja, nagyapja... hogy szállt a forgács... Minden ugyanígy volt... És ugyanígy is lesz... – Akkor meg minek tűnik el az egyik és jön a másik, ha minden ugyanaz marad? Az egyik meghal, a másik pedig...”

Cit belevágta a baltát a tuskóba, hasábokat pakolt fel és bevitte a fürdőbe. A holnap nap előtt le kell fürödni.

Másnap már kora reggeltől úgy égetett a nap, mintha megbolondult volna. A föld szenvedett a hőségtől, az emberek pedig a hőségtől és a földtől szenvedtek, amit öntözni és öntözni kellett folyamatosan, hogy ki ne éhjen. Vödörrel hordták a kertekbe az elsekélyesedett Kreuljanka majdnem minden vizét, majd Perun, mintegy Jarilát megcsúfolva, esőt küldött a vidékre. Délben befűledt a levegő, estére pedig Perun hegye fölött hirtelen felhők

gyülekeztek, amikből aztán kitört a vizesés. Az eső nem zuhogott, hanem falként dőlt a földre, néhány perc alatt annyi lett a víz, hogy a Kreuljanka örvénylett, kiöntött a medréből, elöntötte és teljesen elmosta az alacsonyabb kerteket, a magasabban, a hegyoldalban fekvőket pedig, amelyekhez az embereknek nem volt elég erejük, hogy vizet hordjanak fel a folyóról, a nap már teljesen felégette – a völgyben feketéllő, a domboldalakon pedig ki-vörösödött, teljesen kismimizett föld szörnyű, az ürességtől tátongó képe az elkerülhetetlen téli éhínséget vetítette előre. Cit immár nem is gondolhatott másra, csak a kenyérlapátra.

Tur főpap és a legfőbb igemondó Kriva-Krivejta sem gondolt semmi másra, hiszen az ő kenyerek – a látványosság. Ezért aztán, amikor Cit elment Perun hegyére a Kegyhelyhez, ahol a vaidelot és még tizenkét pap mondott köszönetet Perunnak az esőért, és azt kérdezte Turtól, hogy mit lehetne kitalálni, hogy a félkarú Jurt valamelyik testvére váltsa föl, Vit vagy Dan, a vaidelot azt válaszolta, hogy itt semmit sem lehet kitalálni. Hiszen ha ő, Tur vaidelot, megsérti az ősrégi hagyományt, amely szerint a kenyérlapáttal a legkisebb fiú kell, hogy apjának adjon, mert másképpen nem zárul le az élet köre, és hiábavalóvá lesz az áldozat, akkor majd a legfőbb igemondó, a Kriva-Krivejta ezt kérdi: „Micsoda egy vaidelot az, aki maga sérti meg a hagyományt!...”

Cit réges-régen ismerte Tur vaidelotot. Még azokból az időkből, amikor Tur nem volt főpap, hanem Mindaug nagyfejedelemnek szolgált. Ismeretlen feladatkörben szolgált, legvalószínűbb, hogy megbízatásai titkosak voltak. Rókamódra szaladgált Nalsaniben, valamit kiszáglászott, valakit megfigyelt. Aztán hirtelen eltűnt, majd, mintegy öt év múlva, egyszer csak megjelent Navahrudaknál a templomban – már mint vaidelot főpap. És kihirdette az istenek akaratát: hogy az egész Litvánia és Nalsani hódoljon be a nagyfejedelemnek.

Amikor Jur, a Mindaug által megtizedelt csapat maradékával, visszaindult Navahrudakból, Tur utolérte őket az úton és elmondta, hogy Ljubcsa alatt csapda vár rájuk. Állítottak ott csapdát nekik, vagy sem, ők kikerülték Ljubcsát, Tur pedig velük együtt jött vissza Nalsanibe. Azt mondta, Krevában fog Agna fejedelemasszonyért imádkozni. Agna, mivel Mindaug erőszakkal elvette, Navahrudakban maradt, Tur pedig, hogy az isteneket kérlelje érte, valamiért visszatért Krevába.

Mindaug kéme volt, ezért jött vissza. Mindaug tudta, hogy Daumont fejedelem előbb-utóbb megkísérli, hogy bosszút álljon a feleségéért, és tudni akarta, hogy mikor és hogyan.

Tur Citnek is felajánlotta, hogy szolgálja Mindaugot. „Te nem csupán harcos vagy, de egyben értelmes ember is – mondta, mikor átadta Citnek Mindaug ajándékát: egy másfél karhosszúságú, méhfullánk-élesre kovácsolt teuton kardot. – A nagyfejedelem hatalmas államot hoz létre, ám a kis fejedelmek nem akarják hagyni. Daumont is zavarja. Ráült a Vilnóba vezető útra. Azt hiszed, Mindaugnak Daumont felesége kell? Van neki ilyen felesége elegendő!... Szándékosan tette, amit tett, hogy Daumont, akit a tatárok lerohanásai meggyengítettek, veszítse el a fejét és rohanjon bosszút állni. És ennek eredményeként a valóságban is veszítse el a fejét. Segítsd a nagyfejedelmet – és te leszel a jobbkeze, a kardot tartó jobbja. Hát ezt jelenti ez az ajándék...”

Fejedelmi volt az ajándék, valaki más kapott is volna rajta, azonban Cit nem egyszerűen harcos volt. Ő hűséges harcos volt. És elmondta Daumontnak a vaidelottal folytatott beszélgetését. Megkérdezte: „Fejezzem le az ajándékba kapott karddal?” „Ne – válaszolta a fejedelem. – Súgd bele a fülbe, amit azon a fejen találsz, hogy jövő nyárra tervezzük a támadást. Mi pedig Treniottal egyesülve idén ősszel rontunk rájuk. És mindegyiküket megszabadítjuk a fejétől”.

Cit úgy is tett, ahogyan Daumont fejedelem mondta. A fejedelem pedig úgy tett, ahogyan Treniottal megállapodtak. Ősszel támadt és mindenkinek fejét vette. Ezek után Tur hosszú ideig félt Cittől. Mindent úgy tett, ahogy Cit mondta. Azonban mostanra Daumont már Pszkov fejedelmi trónján ült, az, akit valaha Cit szolgált, maga is árulóvá lett, miért félné akkor Citet a vaidelot még most is?

– Turnak az a jobb, hogy a félkarú adjon nekem a lapáttal – mondta Cit, mikor felment Jarila hegyére a legfőbb igemondó Kriva-Krivejtához. – Mert sokkal érdekesebb látvány, ahogy egy félkarú ember lapátolja agyon az apját, mintha egy ép csinálja ugyanezt. Mondd neki, hogy váltassa fel Jurt Dannel.

A Kriva-Krivejta, a hegyoldalban ülve, nehezen emelte kifakult, mintegy a hosszú évek során megőszült tekintetét Citre.

– Kikönyörögtem az istenektől az esőt, hát te mit kérsz éntőlem?...

Cit azt akarta mondani, hogy kár volt a Kriva-Krivejtának annyira törnie magát, mert amit kiimádkozott, az nem eső volt, hanem olyan vízözön, hogy utána nem tudni, hogyan lehet majd élni tovább. De nem ezt mondta. Ha kérni jössz valamit, ne hajtogasd a magadét. Meghajolt a legfőbb igemondó előtt: „Egy apróságot kérek. Talán az isteneknek nem mindegy, hogy ki veszi el az életemet?...”

– Apróság... – emelkedett fel a Kriva-Krivejta. – Minden valami aprósággal kezdődik. Mi kell ahhoz, hogy összedőljön egy fal? Az alapzatából ki-

venni egy kis követ. Tessék, nézz oda! – mutatott le a hegy lábához, ahol ott fehérlett a krevai keresztények által nemrég emelt kápolna. – Ők is egy aprósággal kezdtek. Egyszer megsajnálták az áldozati kakast. És most?... Megtagadták az isteneinket! Kitértek az őseink hitéből!... – kezdte egyre emelni a hangját a Kriva-Krivejta, miközben Cittől a kápolnánál álló tucatnyi ember felé fordult. És hirtelen felemelte kezét, már kiabált, szavai immár kőszikla-ként hullottak a hegyről az emberekre, a kápolnára, Krevára. – Halljátok, mit szól a legfőbb idemondó Kriva-Krivejta! *Akaratotok felőröltetik az új hit által, mint mag a malomkő által, és szerteszáll, mint az út pora. Dicsőségtek feledésbe merül, neveitek gyűlöletessé, leigázottak neveivé leendenek. Utódjaitok elfordulnak saját véreiktől, sírjaitokat majdan elhanyagolják. Földjeitek gyümölcsét, véreteket és verítéketeket idegenek veszik majd el, ti pedig isteníteni fogjátok őket. Feleségeitek és lányaitok azoknak lesznek szolgálói, akik uraitok lesznek. Saját rabjaitok előtt fogtok térdet hajtani és alázatokban mélyen meghajoltok majd. A városokban elhallgat a nép gyűléseinek szava, ahogy a szabadság dalai is a falvakban. A vizek könnyeikkel lesznek tele, a levegő jajszavaitokkal, a földet véretek öntözi. És eltűntök a föld színéről, ha nem tértek magatokhoz és nem mondjátok magatoknak: a mi földünk – a mi házunk, e föld őseinknek temetője és eljövendő nemzedékeinknek bölcsője!*³

A Kriva-Krivejta rettenetes volt, odalent az emberek, mintegy menekülve az ő súlyos szavai elől, melyek kövekként gördültek le rájuk, a kápolna felé tülekedtek, ahová a Kreuljanka menti úton, Cit háza felől a Jarila-hegy irányában tartott Milava, két kézzel fogva a hasát. „Mit talált ez ki?...” – indult lefelé Cit, hogy elébe vágjon, idejében keresztelte is az útját, de olyan volt Milava arckifejezése, olyan a tekintete, és úgy ment, ahogy talán a földről mennek fel az égbe, olyan volt, hogy az emberek, ahogy meglátták, keresztet vetettek, még Cit is elállt az útjából, Milava pedig eltűnt a kápolnában.

Imádkozni jött. Ám legyen... Hadd imádkozzon az ő istenéhez, akiről nem tudni, hogy kicsoda és hogy hol van...

– Dan! – hívta elő Cit, amikor hazaért. – Vezess egy bárányt a fáskamrához! Te pedig, Jur, hozd a kenyérlapátot!

Vit jött elő a házból: „Mit gondoltál ki, apa? Hogy Jur egy bárányon tanulja meg a lapáttal való ütést? Hogy ebben a hőségben ennyi hús vesszen kárba?! Valamit nem jól találtál ki...” – mondta, miközben Dannak segített lefogni a bárányt, ahogy fejfelé a tuskóra fektették. Cit pedig Jurra kiáltott, aki már emelte is a lapátot:

– Élével! Egyenesen lefelé! Most!

Jur lesújtott. Nem pontosan az élével és nem egyenesen lefelé, hanem ferdén a nyakára. „Be-e-e...” – bégetett a bárány és kitépte volna magát, de Dan és Vit erősen tartotta, Jur még egyet ütött, a bárány még egyszer bégetett, és csak harmadszorra találta el Jur úgy, ahogy kell, a koponyájánál, a bárány rúgkapált még, majd elcsendesedett.

– Én is így bégessek és rángatózzak? Rángatózzak és bégessek? – Tépte ki dühödten kezéből a lapátot Cit, és úgy vágott oda vele, mintha fejszével zúzta volna szét a bárány koponyáját, félrehajította a lapátot és bevonult a házba. – Szegény fejem, minek csináltam ennyi fiút magamnak!...

Vit fogta a kenyérlapátot, levitte a folyóra, lemosta róla a vért és a falhoz támasztotta az ablaknál, amelyiken apja dühösen nézett ki az udvarra. Öccseihez fordulva így szólt:

– Nem akar meghalni.

Dan odacipelte a bárányt a kamrába. A kőépületben, bár nem volt hideg, de mégsem akkora a hőség, mint odakint.

– Akkor minek beszélt tegnap a kenyérlapátról? – válaszolta Jur. – Ki kérdezte?

Dan becsukta a kamraajtót és egy régi irhabundát akasztott fel rá.

– Azt hitte, hogy meg akar halni. Most pedig újragondolta, hogy mégsem. Az ember hol így gondolkodik, hol úgy.

– Aha – bólintott a pinceaajtó felé Jur. – A bárány is gondolt valamit. De ma megesszük vacsorára.

Ez tiszteletlenség volt az apjával szemben, Vit, a legidősebb jogán, helytelenítően pillantott Jurra.

– Te meg gondolkozz, hogy miket beszélsz.

Dan védelmébe vette az öccsét.

– Mér’ mit mondott? Helyesen beszél. Honnan szerezzünk most ételt, mikor üres a föld? Csak ha megtámadjuk a szomszédainkat. Apánk pedig harcos. De még milyen harcos. Ereje nem marad el az enyém mögött. És be akar feküdni a lapát alá. Mint holmi bárány.

Vit nem felelt Dannak semmit. Hátat fordított és bement a házba.

– Ő csinálta fel Milavát – mondta Dan halkán Journak, aki vagy nem halotta, vagy nem értette meg.

– Micsoda?... Ki csinálta fel?... Vit?

– Apa.

– Ne hülyéskedj! Honnan veszed ezt?...

– Milava mondta el.

– Mikor?

– Ma. Amikor a zivatar elmosta a kerteket. „Ebből éhínség lesz – sírta el magát. – Meg fog halni a gyermekem. Az én bűnbeesésem miatt”. Megkérdeztem: „Micsoda bűnöd?...” – erre elmondta.

Jur odament a bátyjához és a fél karjával átölelte.

– És te nem ölted meg? Futni hagytad?

– Hogy is ölhetném meg? Mikor Szmolenszkben csak megpillantottam, mintha villám csapott volna belém: „Ő az enyém!” Amikor meg hozzáértem, egész testemet megrázta valami. Mintha sohasem lett volna azelőtt nőm. És ez máig így van. Egy török tör ő, amolyan görbe tör a nőisége. „Ha erőnek erejével teszel magadévá – sohasem leszek a tiéd!” Márpedig én ezt tettem. Nem tudtam tartóztatni magamat. Lehet, hogy ezért van apánkkal. Ez a bosszúja... Habár azt mondta, hogy ő is erőszakkal vette magához. De őbelé Milava beleszeretett. Azt mondja, halálosan. Hogy lehet ez?...

– Mi hogy lehet?

– Őbelé beleszeretett, énbelém pedig nem. Ugyanazért...

– Bizonyára nem ugyanazért. Kitaláltad?

– Voltak gondolataim. De...

– Nem hitted el azt, amire gondoltál?

– Nem hittem.

– És nem kérdezted meg tőle?

– Nem.

– Akkor minek?

– Mit minek?

– Minek vallotta be?

Dan megvonta a vállát.

– Nem tudom. Megkérdeztem, hogy mi a bűne – hát megmondta. Elszólta magát.

– De beszélhetett volna más bűnről?

– Igen.

– De mégis ezt mondta el. Miért?

Dan már nem bírta tovább, félrelökte Jurt.

– Mit akarsz tőlem?! Miért, miért?... Megrémült, hogy éhínség lesz. Vagy attól ijedt meg, hogy saját magam fogom megtudni!

– Honnan? Apánknak ma vége – akkor hogyan tudhatnád meg? Soha senki sem tudta volna meg. Ő pedig megvallotta. Miért?

Dan majdhogy neki nem ment Jurnak.

– Nem is akarom tudni, hogy miért! Nem mindegy, hogy miért? Azt kell kitaláljam, hogy mit tegyek, nem pedig azt, hogy miért vallotta be!

Jur nem hagyta annyiban, megint átkarolta bátyját.

– Igen. Azon kell gondolkozni, hogy mi a teendő. Mert Milava valamit kitalált.

Dan váratlanul elgöngyölt.

– Én tudom, hogy mit... Vagy inkább sejtem... Emlékszel, azt mondtam neked, hogy akkor, ott Aglonában, Agnát azért koncoltam fel, mert te őmi-atta maradtál félkarú. Hát nem... Ott nem is emlékeztem arra, hogy neked nincs meg a fél karod. Így történt... Mikor betörtünk, Agna térdre borult Daumont előtt. A lábát csókolta. „Csak Mindaugot ne öld meg! Mert nem ő a bűnös! Az én bűnöm ez, én tehetek róla, hogy beleszerettem és hogy vele maradtam! Engem ölj meg, de őt ne!...” Daumont zavarba jött, ezt nem várta volna... Ekkor rohant ránk Mindaug. Daumont leszúrta, én pedig Agnát... Kettébe vágtam! Nyakától a szemérméig. A kurváját! Azt még megértem, ha a gyerekekért rimáncodott volna. De nem, őérte! Aki megalázta a férjét, a családját, Krevát, Nalsanit, Agna pedig... Nos, Milava is apáért áll ki, érted? Apa megerőszkolta, ez pedig azt mondja nekem: „Csak őt szeretem! Akár meg is ölhetsz!...” Hát férfiaknál ilyen elő nem fordulhat, náluk meg, tessék. Ezeknél az asszonyoknál. Egyszóval ő...

– Cit! – szóltak be az utcáról. – Itthon vagy? – És, válasza sem várva, belépett az udvarra Tur vaidelot a papjaival. – Apátok hol van? Itt az idő.

Vit lépett ki a házból, nyomában apjával. Fehér alsóruhában, övében a teuton kard, amit valaha Mindaug nagyfejedelem ajándékozott neki. Az ajtó felé fordult, térdre borult, megcsókolta a küszöb követ. Majd felállt:

– Kész vagyok. Jur, add a kenyérlapátot... – és Jur füléhez hajolt. – Ha nem sikerül a kenyérlapáttal, majd a karddal befejezed.

Mit ki nem talál! „Karddal nem szabad...” – próbált meg ellenkezni Jur, mikor a lapátot nyújtotta neki, de apja oda sem hallgatott.

Kimentek az utcára. A menet elején haladt Tur vaidelot a papjaival, mögöttük Cit, övében a karddal és vállán a kenyérlapáttal, ömögötte három fia. A Kreuljanka mentén indultak Jarila hegye felé.

– Cit – kérdezte Tur vaidelot, amikor megtették a fél utat. – Mondd, te megbolondultál? Vagy visszaestél a gyerekkorba?

– Tur, figyelj, én megöregedtem.

– Hogy jön ide az, hogy megöregedtél vagy nem öregedtél meg? Az emberek már rég elfeledték, mikor lapátoltak minálunk utoljára valakit is. Azok után, hogy Dragavit fia nem vette el apja életét, aki még két évig fekve kínlódott, ez a szokás szépen ki is halt. Te meg csökönyösen ragaszkodsz hozzá. Minek? Csak azt ne mondd, hogy a fiaid a kemence mögé zavarznak.

Én igazán régen ismerlek, te saját magad kergeted ki őket, ha akarsz. Talán nem így van? Há, Vit?

– Kikerget – mondta apja háta mögül Vit. – Ha akar.

Cit följebb csúsztatva markát a lapáton.

– Nem akarom. Nem maradt már bennem semmiféle akaratom. – Majd némi hallgatás után hozzátette. – Egyetlenegyén kívül.

– Min? – fordult feléje Tur vaidelot. – Milyen akaratom?

Cit elmosolyodott.

– Ha elmondom, nem teljesül.

– Kinevet bennünket – köpött a lába elé a vaidelot. – Alig egy fél órája van, hogy még nyakán hordja a fejét, és itt viccelődik...

Odaértek Jarila hegyéhez. A hegy lábánál már ott tülekedtek a kreva-
iak, a csúcsán pedig, karjait széttárva, mozdulatlanul állt, mint egy kereszt, a
legfőbb igemondó Kriva-Krivejta. Fehér csuklyában volt, fehér fonattal sze-
gett, bikafarkokban végződő fehér övvel átkötött vörös tunikában. „Megint
átkozódnak fog...” – gondolta Cit, de a legfőbb igemondó csak csendben
figyelte, hogyan jönnek a vaidelot mögött az emberek fel a hegyre. Mikor
felértek, körbe álltak – és Cit megindult körbe-körbe, így járva be földi
útját a legvégéig. Egy kör, kettő, három... Csak ment, nem gondolt semmi-
re, nem idézett semmit emlékébe, nem is sajnált semmit, hisz mit is kellene
sajnálnia? Egyik kör a másik után, egyik év a másik után, nap nap után csak
a munka, veríték, hólyagok a kezén, vér, háborúk, csaták, közben még csak
reménysugarat sem lát – hát élet ez? Valójában csak a legvégén csillant fel,
ahogy a napfény csillan a kardpengén, a szerelem, de még az is mintha lopott
lenne, akkor talán ebbe kapaszkodjon? Pláne, hogy nem valami idegentől
lopott, ahogy Mindaug lopta Daumonttól, hanem a saját gyermekétől – aki
tessék, ott áll Tur vaidelot mellett és mogorván villog a szeme, míg várja,
hogy az öccse mikor zúzza szét apjuk koponyáját. Cit bizony az ő helyében
nem várt volna... Az ágyban fojtotta volna meg Milavával együtt...

De Cit a saját helyén van. Ott, ahol minden kör véget ér. Negyedik, ötö-
dik, hatodik... Nem akar ő senkit megfojtani, senkin nem akar bosszút állni
– egyáltalán nem akar semmit. Ha csak a legkisebb fiát megláthatná, azt,
akiről mindenki úgy fogja hinni, hogy unokája – már talán ez az egyetlen
kívánsága, ami még megmaradt. Furcsa, hogy egész életének, melynek során
pedig több embert ölt meg, mint ahányan most egybegyűltek Jarila hegyén,
egyetlen megmaradt kívánsága, hogy még egy életet láthasson meg...

Senkit sem öl már meg, senkin nem áll már bosszút. Eleget gyilkolt, elég bosszút vett már. Túlontúl sokat is. És nem azért sok, mert hogy Milava telebeszélte a fejét az egy istenéről, a halálos bűnökről...

„Mitől lenne bűn? – kérdezte Milavát. – A halak lenyelik a halakat, a madarak a madarakat csipkedik széjjel, a vadak szétszaggatják a vadakat. Így volt ez, így van, és így is lesz. Így kell legyen, mert ha te nem ölsz, ha te nem falod fel a másikat, akkor téged ölnek meg és téged falnak fel. Ha meg hagyom, hogy engem faljanak fel, mit fognak mondani rólam? Hogy nem vagyok bűnös? És ez nekem mire jó, ha közben megettek?...”

„Addig voltál olyan, mint egy hal, egy madár, egy vad, amíg nem ismerted meg Istent” – súgta oda neki Milava. És imádkozni tanította: „Mi Atyánk, ki vagy a mennyekben, szenteltessék meg a te neved...” És keresztet is vetett rá: „Az Atya, a Fiú és a Szentlélek nevében...” És odafészkelődött hozzá: „Az Isten szeretet, az Isten szeretet, az Isten szeretet...”

Hetedik kör... nyolcadik... kilencedik... és minden következő kör rövidebb, kisebb, mint az előző – miért van ez így?...

Cit odament a kegyhelyen az áldozati kőhöz, a nap felé fordult – és önmaga számára is váratlanul kezdte suttogni: „Mi Atyánk, ki vagy a mennyekben, szenteltessék meg a te neved...” Egészen halkán suttogott, de a Kriva-Krivejta meghallotta és rágó mozdulatokba kezdett. „*Akaratokat felöltetnek az új hit által, mint mag a malomkő által...*” – fogott bele a legfőbb igemondó, hangját megemelve, hogy elnyomta Cit imáját és a hegy lábától felhangzó, átható gyereksírást, míg a hegytetőn Cit térdre borult, fejét a kőre fektette, kezét levette a nyakán fekvő kenyérlapátról, ami olyan volt, mint egy evező, amellyel a halottak folyóján irányítják át a csónakot az innenső partról a túlsóra, a Kriva-Krivejta pedig nem csöndesedett el: „*Utódjaitok elfordulnak saját véreiktől... sírjaitokat majdan elhanyagolják...*” – és Tur vaidelet odavezette a kőhöz Jurt, aki megragadta a kenyérlapát nyelét, élével lefelé fordította, bátyjaira nézett, ezek egyike, Vit, elfordult, a másik pedig, Dan, a nap felé bólintott, ami már félig lebukott a láthatár mögé: „Itt az idő...” – de a legfőbb igemondó még nem kiabálta ki minden átkát: „*Feleségeitek és lányaitok szolgálók lesznek... saját rabjaitok előtt fogtok térdet hajtani...*” – Jur tekintetét apja tarkójára szegezte, egyetlenegy dologra gondolt csak, hogy a szokás értelmében karddal nem szabad, csak kenyérlapáttal, ezért olyan ügyesen kell odavágnia, hogy rögtön mindennek vége legyen, hogy apa ne szenvedjen, vagy, ami még rosszabb, ne maradjon, mint Dragavit, ágyhoz kötött

nyomorék, akinek nem segít senki, sem a vaidelot, sem a legfőbb igemondó, aki most csak mondta tovább: „*A városokban elhallgat a nép gyűléseinek szava, ahogy a szabadság dalai is a falvakban...*” – és Jur, aki kívülről tudta a Kriva-Krivejta átkait, felemelte a lapátot, amikor is Milava kirentott a kápolnából és úgy kezdett jajveszékélni, mintha meghalt volna valaki: „Fiú! Fiú! Citnek fia született!” – és futott fölfelé a gyerekekkel, még csak meg sem törülte, a feje csupa vér volt, mintha a Kriva-Krivejtának a hegyről lehajított átokszavai kövekként sértették volna fel: „*A vizek könnyeitekkel lesznek tele... és eltűntök a föld színéről...*” – és mikor Milava könyökre és térdre esve felmászott a csúcsra: „Cit, idenézz: itt a fiad!” – Cit felemelte a fejét, elégedetten pillantott a gyerekekre, mint valaki, akinek minden úgy sikerült, ahogyan akarta, és visszafekve a kőre odakiáltott Jurnak: „Élével! Egyenesen lefelé! Most!” – de Jur nem sújtott le, hanem félrehajította a kenyérlapátot: „Nem én vagyok a legfiatalabb!...”

Ekkor, utolsó sugarait megcsillantva, a nap lebukott a Perun-hegy mögé. A Jarila-hegyen pedig akkora csönd lett, hogy hallani lehetett az újszülött lélegzését.

A hegy várt...

Cit felállt és, mivel nem tudta, hogy élve most mit csináljon, azt nézte, hogyan nyalja le Milava a vért a gyerek fejéről. „Mint egy szuka” – gondolta.

– Beismered, hogy megcsaltad a férjedet? – törte meg a csendet Tur vaidelot, ahogy odament Milavához. – És hogy a gyermeked nem tőle van?

– Igen – szorította Milava a kisgyereket a mellére. – Cit kifizia ő. A legkisebb.

Mellére szorította a gyereket, a vaidelotra nézett és győzedelmesen mosolygott.

A hegy várt...

– Óh, Perununk, aki az esőt hozod nekünk. Óh, Jarilánk, aki a napot adod nekünk! Óh, Vjaleszünk, aki mindazt adod nekünk, ami az esőtől és a naptól nő fel. Miért égettétek fel, miért öntöttétek el Nalsani földjét? – a legfőbb igemondó Kriva-Krivejta nem várt tovább. – A hitszegésért! Mert idegen hit érte el földünket! Mert idegen Istenhez imádkoznak minálunk! Mert megsértették törvényeinket, melyek szerint őseink éltek! Mert sárba taposták az ősi hagyományainkat! Mert elaludt az áldozati láng!... – tüzelte fel magát a legfőbb jóvendőmondó, majd minden szavánál ujjával Milava felé mutatva, rettenetet ébresztve az emberekben, akik fejüket a nyakukba húzva tekintettek egyre nagyobb gyűlölettel Milavára. Világos volt, hogy mire jut ki a Kriva-Krivejta, és amikor karjait az ég felé emelve ezt mondta: „Akkor hát

fogadják isteneink az áldozatunkat!...” – Cit úgy szólt, hogy az egész hegy hallja: „Ez nem az én fiam!”

– Akkor kié?... – ugrott oda hozzá a vaidelot. Végre lehetősége nyílt, hogy megbosszulja Citen minden megaláztatását. – Ha egyszer Milava azt mondja, hogy a tiéd!

Cit úgy tett, mintha Tur hiszékenysége meglepné.

– Mit számít, hogy ő mit mond... Ez a fiam fia. Az unokám. – Ezzel Dan felé fordult. – Dan, ez a te fiad?

Dan hosszú, kínzó pillantással mérte végig apját, a vaidelotot, a legfőbb igemondót és Milavát gyermekével... Vit, aki ott állt Dan mellett, halkán mondott neki valamit... Dan megrázta a fejét: „Nem...” – és határozottan kimondta:

– Nem.

„Húúú!...” – fújt egyet a hegy, Tur vaidelot pedig kirántotta Cit övéből a kardot és Dan előtt beleszurta a földbe: „Akkor hát tudod, mit kell tenned!...”

A kard ott állt mozdulatlanul.

A hegy várt...

– Eleink hagyományainak értelmében az asszonyt, aki megcsalta a férjét, fővesztésre kell ítélni! – kezdte, hangját egyre inkább emelve, a Kriva-Krivejta. – Ti megtagadtátok a hagyományt, és romlottság jött el földetekre, ami a pusztulásba vezet! Mert ha a feleség nem tiszteli férjét, akkor a fiú sem fogja tisztelni az apját, és megszakad a nemzedékek kapcsolata! Meggyengül és elhal a nemzetség! Akkor ellenségeink megerősödnek a mi gyengeségünk által, idevonulnak és elviszik...

– Elég! – tépte ki a földből Dan a kardot. – Én tisztetem az apámat! Őseink hagyománya szerint neki, a család fejének kell törvényt tennie! Feleségem fölött is, aki már régen nem feleségem, és gyereke fölött is, aki nekem nem gyereke, és énfölöttem is, ha ő úgy akarja! Mert én gyenge vagyok – adta át a kardot Citnek –, magam nem tudok törvényt tenni...

Dan ott állt apja előtt, odanyújtotta neki a kardot, de Cit nem vette el, mert ha kardot veszel a kezébe, akkor vágnod kell vele – hát ilyen bosszút talált ki Dan. „Elvetted tőlem Milavát – most vedd el saját magadtól...” Így álltak mozdulatlanul egymással szemben, de mennyi ideig állhatnak így, apa és fia, egymással szemben, ha ott vár a Kriva-Krivejta, mint egy héja, készen arra, hogy karmai közé kaparintsa Milavát, ha ott vár epésen vigyorogva Tur, a vaidelot, ha vár a hegy...

A hegy nem szomjazta az igazságtételt. Senki nem várta, hogy Cit átvegye a kardot, hogy érvényt szerezzen a törvényeknek, amelyek szerint az őseik él-

tek. Nem. Mindenki látványosságot várt. Látványosságot – és semmi többet. Cit tudta ezt. De mást is megértett. Hogy ha nem lesz igazságtétel, akkor a szárazságok és vízözönök, háborúk és tűzvészek, minden baj, ami ezt a földet éri akár másnap, akár egy év vagy egy évszázad múlva, mind az átok beteljesedése lesz, amit az istenek Milava miatt küldenek. Ennek érdekében a legfőbb igemondó és a vaidelot mindent meg fog tenni... És hogyan is került ide Milava? Kinek a családjában élt?... Ez az ő családja, és ha most Cit gyöngö lesz, a szmolenszki nő veszejtő híre az egész családját fogja megbélyegezni. Vitet, Dant, Jurt. És az utódjaikat. Ezt a kisgyereket, akit most utolsó öleléssel ölel át Milava...

A hegy várt...

Cit egy olyan harc előtti pillanatban állt, amelyben az élet és a halál esélyei egyenlők. Látása, hallása kiélesedett, érezte, ahogyan mindenkinben, álljon bár közel, vagy távol, lüktet, kiutat keresve a vér. Hallotta a még ki sem szakadt hangokat, amelyek egyeseknek a szíve alatt voltak még, másoknak a torkában: „Boszorkány!... Kurva!... Halál rá!... Fejét venni!...” – és látta azoknak a szemében is, akik több istenben hittek, s azokéban is, akik az egyetlen Istenben hittek, hogy egyformán gyúl mindenkinben lángra a gyűlölet, ami elfeledteti a szeretetet.

Nem csupán Milava halálát szomjazták. Sokkal inkább szomjazták Cit szégyenét. A harcosét, aki egy asszonyt elvett – a kardot pedig nem veszi fel.

„Óh, Perun!... Óh, Vjalesz!... Óh, Jarila!... Miért dühödtetek meg? A szerelem miatt? Mért?... Megirigyeltetek? Benneteket nem szerettek anynyira, hogy a halálba mennének értetek?... Én sem szerettem úgy. Ezért nem is tudom, mit tegyek evvel. És azt kell tegyem, amit viszont tudok...”

– Mi legyen a gyerek neve?... – kérdezte Cit, miközben kezébe fogta a kardot, és Milava, ahogy mindent megértett, elszakította magától a gyereket: „Mikalaj”.

„Jaj... aj... aj...” – jajgatott, sírt fel a gyerek, mikor Cit karjába vette és, ahogy magához szorította, a kard markolatával valószínűleg fájdalmat okozott neki, a Kriva-Krivejta pedig, még mindig mérgesen, mert nem hagyták végigkiabálni az átkozódást, ezt mormogta: „Nem létezik minálunk ilyen név, hát ezért sír...”

Cit ott állt, megmozdulni is félt, nehogy véletlenül kárt tegyen az újszülöttnben. Próbált visszaemlékezni, hogyan is kell a gyerekeket fogni, de nem jutott eszébe. Mert sosem tartott még csecsemőt a karjában. Szablyát, dár-

dát, kardot mindenfélét fogott már, de ilyen pici gyereket nem. Első fia akkor született, amikor a tatárok ellen harcolt, a második – amikor a keresztesek ellen, a harmadik... már nem is emlékezett, hogy ki ellen. Ha nagyritkán esett valami pihenője, még nem tudott hozzászólni a gyerekekhez, azok sem őhozá – és már megint foghatta a kardot. Még amikor az anyjuk, Dabranega éhen halt, akkor is a háborúban volt. Mikor visszatért – hát egyedül voltak a gyerekek. Éhesen, fagyoskodva. Öten voltak, hárman éltek túl...

– Nesze, fogd... – adta oda a gyereket Dannak, hogy a keze felszabaduljon. Ez hátralépett, nem vette el a gyereket – és Cit az áldozati kőre fektette a fiát.

Semmi mást nem tudott tenni azért, hogy tovább halassza az elkerülhetetlent.

Odament Milavához... Valamit mondania kellett, de mit?... Mit lehet egy olyan asszonymak mondani, aki annyira szeretett téged, hogy érted még az életét is feláldozza?...

Nem kellett volna, hülye.

„Milava, én...”

„Nem vagyok Milava. Amikor megkereszteltek, az Olga nevet kaptam.”

Nyugodt volt a tekintete. És nyugodtan beszélt.

Megfogta a nő kezét – és hogy felforrt a vére!

„Állj térdre...”

„Hol?... Itt?...”

„Itt.”

Az asszony térdre borult előtte.

„Így?”

„Nem. Háttal nekem...”

Felállt – szemről-szembe vele... Nem szólt semmit, csak megint térdre borult. Háttal őneki, arccal a kő felé. A fia felé.

„Így jobb?”

„Így. Jobb.”

„A hajam...”

„Mi van a hajaddal?...”

„Talán vessem előre, a mellemre... Nem zavar?...”

Szíven ütötte, a torkában dobogott már...

Nyelt egyet.

„Nem zavar... De előre vetheted... És imádkozhatsz a te Istenedhez... Olga...”

A nő bólintott, kezét fölemelte, haját a válláról a mellére vetette... Mint fekete felhő a fehér hó fölött...

„Mi Atyánk, ki vagy a mennyekben, szenteltessék meg a te neved, jöjjön el a te országod, legyen meg a te akaratod, miképp a mennyben, azonképpen itt a földön...” – imádkozott, az áldozati követ és a fiát nézte, és amikor elsuttogta: „ámen”, keresztet vetett, Cit pedig felülről lefelé sújtott, mint a villám, egy pillanat alatt, ahogy egész életében tanulta, hogy az ellenfelet kettébe szelje, és Milava külön vált Olgától, és az összes vér, ami kettejükben volt, az áldozati köre ömlött...

Úgy tűnt, még a csend is halkabb lett – egy percre állt ott a csend, élesen, mint a kardél. „A-a-a!... vágta ketté a csendet Mikalaj fuldokló kiáltása, és ugyanavval a levegővel „Húúú!...” – sóhajtott egyet a hegy, Cit pedig eldobta a kardot, felkapta a gyereket, mellére szorította és, fehér ruhájában egyre átvörösödve, futva indult a kegyhelytől lefelé, a tömegben keresztül a kápolnához, ahol egyesek hátráltak tőle való rettegésükben, mások térdre borultak – vagy az apa előtt, vagy a fia előtt, akit most kereszteltek meg anyja vérében.

Kreva, 2014. június, Menszka, 2015. július

FORDÍTOTTA BÁRÁSZ PÉTER

JEGYZETEK

1. Kreva a középkorban kisváros, ma falu, Nyakljajeu gyerekkora nagy részének színhelye. A Litván nagyfejedelemség megalakulásáig a Nalsani fejedelemség központja volt. Neve valószínűleg onnan ered, hogy a keleti-szláv krivicsi törzs (a beloruszok őseinek egyik ága) lakta. Kriva-Krivejta – a legfőbb pogány főpapi cím (a poroszoknál Crywo Cyrwaitos) – gyökere is valószínűleg ezzel közös. Vaidelot a porosz pogányságban: waidelotte. Perun, Jarila, Vjalesz – pogány istenek. (*a ford.*)
2. A műben szereplő történelmi személyiségek és földrajzi nevek magyar nyelvű forrásokban főleg litván írásmóddal szerepelnek, azonban, belorusz műről lévén szó, a fordító leggyakrabban a belorusz nevek fonetikus átírását választotta.
3. Dőlt betűvel szedve Vaclau Lasztouszki (1883–1938) belorusz író, történész-akadémikus, a szovjetellenes Belorusz Népköztársaság (1918, azóta máig emigrációban) miniszterelnökének (1919–1922) szövege.

© Fortepan / Révay Péter, 1931